

IRODALOM.

Dr. Schneller István: A katonai nevelésről. A kolozsvári egyetemi tanács által kiadott bölcsészeti kar jelentésének különnyomata. Kolozsvár, Ajtai K. Albert könyvnyomdája, 1917. (N. 8-r., 101 l.)

A kolozsvári tudományegyetemnek bölcsészeti, nyelv- és történettudományi kara még 1916 őszén kari ülést tartott, melyen bizottságot küldött ki azzal a megbizással, hogy a vallás- és közoktatásügyi minisztertől leküldött, az Országos Testnevelési Tanács által az iskolai testi nevelés reformjára vonatkozó munkálatokra terjesszen elő véleményes jelentést. A bizottság tagjai, dr. Szádeczky Lajos elnök, dr. Schmidt Henrik és dr. Schneller István, 101 oldalas füzetbe foglalt javaslatot szerkesztettek, amelyet *A katonai nevelésről* címmel dr. Schneller István írt meg.

Azóta már négy és fél év telt el, de a füzetben foglaltak sohasem voltak időszerűbbek, mint most. A könyvecskének minden sora megérdemelné, hogy szó szerint ide iktassuk, mivel azenban ez lehetetlen, kénytelenek vagyunk megelégedni azzal, hogy tartalmát ismer-tjük s azután az egész műre néhány rövid észrevételt teszünk.

Jóleső érzés fog el, ha a könyvecskének első oldalát látom. Ebből azt állapítom meg, hogy a fent említett bizottság meleg szeretettel adózik sárói Szabó Lajos alezredes emlékének, aki az ifjúság katonai nevelése terén egyike volt a leglelkesebb úttörőknek s aki életét hazájáért áldozta föl Galícia harcmezéjén. A füzet összeállításában Szabó alezredesnek *Honvédelem* című értékes könyve mint forrásmunka szerepelt.

A füzet négy fejezetre oszlik: I. A katonai előképzés és annak viszonya a polgári köznevelés- és oktatáshoz. II. Az egyetemen folyó testnevelés és az egyévi önkéntesek tiszti vizsgája. III. Az egyetem és a katonai akadémia. IV. Testnevelő tanárképzés.

Az I. fejezet a leghosszabb. Ennek elején a bizottság, behatóan foglalkozván Kmetykó Jánosnak, az Országos Testnevelési Tanács előadójának egyik nagyobb művével, megállapítja, hogy Kmetykó a testi nevelés középpontjába a gyakorlati célt, a katonáskodást állítja be. A magyar faj harcias, katonás nemzeti vonását már Werbőczy is elismerte, de elismerték azt utána még igen sokan olyanok, akiknek neve kitörölhetetlen betűkkel van beírva hazánk történelmébe. Így Báthory István, Apáczai Csere János, Zrinyi Miklós gróf, a költő és hadvezér, Rákóczi Ferenc. Ez utóbbi két tisztképző akadémiát is szervezett, az egyiket Magyarországon, a másikat pedig Erdélyben.

«Már két évre reá, 1707-ben április 24-én tette le az első száz ifjú térdre borulva esküjét a fejedelem előtt, aki őket mind ölelésével és csókjával avatta fel lelkes katonájává.» A Dózsa-lázadás után, amelyről a bizottság nekem nem tetsző módon emlékezik meg, az 1514-iki LX. t.-c. megtiltotta a fegyverviselést, ámde ez a tilalom teljesen hatástalan volt. «A mohácsi csatában 1526-ban a pécsi egyetem 300 diákjának eleste hirdeti a magyar virtus dicsőségét.» Már Aeneas Sylvius, a későbbi II. Pius pápa hirdette, hogy Magyarország a kereszténység pajzsa, bástyája volt. Mindezek ellenére az 1712. évi országgyűlés egészen lemondott a külön magyar nemzeti hadsereg eszméjéről. Hiába volt Pálffy Miklós nádornak az 1723. évi országgyűlésen az ő és a primás aláírásával a királyhoz intézett kívánalma, hogy «a gyermekek nevelését a haza kötelességévé kívánják tenni», és hiábavaló volt nagyjaink későbbi igyekezete, a magyar nemzeti hadsereget a bécsi kormány összpontosító törekvéseivel szemben megvalósítani nem lehetett, annak eszméje hiú álom maradt. Ez hihetetlen politikai és katonai rövidlátás volt a bécsi udvar részéről, hiszen maga Savoyai Jenő főherceg figyelmeztette Salmot arra, hogy Belgium és az olasz tartományok elvesztése után a monarchia súlypontja Magyarország. És hogy mire képes az a magyar hadsereg, mely a nemzet szolgálatában áll, bizonyítják 1848/49. évi szabadságharcunknak soha el nem hervadó babérai. Hosszú időnek kellett elmúlni, míg végre Magyarországon az első valóban magyar katonai iskola, a Ludovika Akadémia 1872-ben megnyílt.

A füzetnek I. fejezete ezután rövid történelmi visszpillantást közöl a volt monarchia katonai intézeteiről és statisztikai adatokkal igazolja, hogy Magyarország Ausztriával szemben e téren is hátrányban volt. Behatóan foglalkozik azzal a szellemmel, mely a «közös» hadsereget áthatotta s melynek eredménye az volt, hogy a polgári és a katonai társadalom sohasem értette meg egymást. Helyenként túlságosan erős színezést használ ugyan, de általában igaza van. Áttér ezután annak megállapítására, hogy mennyire szükséges a katonaságnak a nemzettel való egybeforrása. Több kiváló egyénnek mondását idézi érveinek támogatására. Commendant, a brüsszeli országgyűlés képviselője így nyilatkozott: «Militarisme et patriotisme sont synonymes». «Was bringt zu Ehren? Sich wehren!» mondja Goethe. «Minden nemzet csak addig tudott a történetben biztos helyet önmagának fenntartani, amíg a harcias szellem együtt fejlődött általános műveltségével.» (Von der Goltznak e szavait idézi Szabó, említett művének 15. lapján.) Jomini szerint «a legjobb szervezet hiábavaló az olyan államban, amelyben nincs kitűnő katonai szellem». Lowal, a Madeleine székesegyház papja, nemzetét e szavakkal buzdítja szentbeszédében: «Nagyra kell nevelni a katonai szellemet; eltűnése csalhatatlan előjele a nemzet bukásának». Ludendorff a magyarokról egy ízben így nyilatkozott: «Ha a katonák mind olyanok lennének, mint a magyarok, nemcsak a béke, hanem a világbéke is meglenne».

A bizottság ezek után megemlékezik arról, hogy azok a balsikerek, amelyek a volt monarchiát a hadjárat első időszakában érték, főképen a helyes katonai szellem hiányára vezethetők vissza. Majd levonja azt a következtetést, hogy «a nemzet társadalma és kormánya útján gondoskodni kell oly intézetekről, amelyek kezességet nyújtanak

arra nézve, hogy egyrészt ifjúságunk nemzeti, de egyszersmind harcias, katonás szellemenben, a katonáskodásra előkészítően neveltség és oktattassék s másrészt, hogy a katonaság körén belül is a szakképzés a haladó tudomány követelményeinek megfelelően folyjon.

Érdekes történelmi adatok olvashatók az I. fejezet következő soráiban arra vonatkozóan, hogy miképen történt a háború előtt és részben annak tartama alatt is az ifjúságnak a katonai szolgálatra való előkészítése a külföldnek több államában és Magyarországon. Kétségtelen, hogy e tekintetben hazánk úgyszólván vezető szerepet játszott a háború előtt, de ennek kitörése a katonai előképzést is megakasztotta. A fejezet utolsó pontjaiban annak a véleményének ad kifejezést a bizottság, hogy, mivel a katonai előképzés az általános iskolázással a legszorosabb kapcsolatban van, a katonai hadapród-, fő- és alreáliskolák feleslegesek és hogy a katonai előképzés se különíthessék el a közoktatási szervezettől. A bizottság elmékedését Kmetykó könyve alapján végül három javaslatban foglalja össze, amelyekkel már azért is csak részben érthetek egyet, mivel a háborút követő események nagyon is igazolták, hogy a katonai előképzésnek igenis a katonák kezében kell maradnia, illetve a határozottan katonai iskolák semmi körülmények között sem nélkülözhetők, mivel ifjaink csak ott szerezhetik meg azt a szilárd fegyelmet, amelynek megszerzésére a polgári tanintézetek falai között nincs alkalmuk. A mai viszonyok között nem tartom szerencsésnek, hogy a bizottság gondolatmenete az egész füzetben nagyon is «demokratikus» alapra helyezkedett, ezt azonban nem ítélem meg túlságos szigorúan, mivel figyelembe veszem, hogy a füzet 1917-ben szerkesztetett, midőn mindnyájan erősen hangoztattuk a demokratikus berendezkedés szükséges voltát, de hogy mennyire nem volt igazunk, bizonyítják a Károlyi- és Kun Béla-féle «demokratikus» garázdálkodások.

A II. fejezetben a bizottság jelentésének írója — nagyon helyesen — erőteljes érvekkel követeli, hogy a magyar egyetemeken hadtudományi rendes tanszékeket kell rendszeresíteni. Megemlíti, hogy hasonló intézkedések már voltak a háború előtt Francia- és Németországban, Angliában és Ausztriában. Javasolja, hogy a katonai tanárokat, mielőtt tanszéküket elfoglalnák, tiszteletbeli doktorátussal kell kitüntetni. Minden tudományegyetemen két tanszékot kellene felállítani; az egyiknek tárgya a hadászat története, a másiké a hadászat elmélete volna. Mivel pedig a hadi tudományoknak katonai jellegűt a katonai gyakorlatok adnak, a katonai tornát, rend- és menetelési gyakorlatokat, a céllövést és a vívást is katonai vezetőkkel kellene taníttatni. A bizottság tagjai azt vélik, hogy a katonai tudományoknak és gyakorlatoknak ilyen módon való oktatása feleslegessé tenné az egyévi önkéntesi intézményt; ugyanis azt javasolják, hogy akik a katonai kiképzésnek minden ágában megfeleltek, a «tiszti vizsgálatra léphessenek és annak sikeres megállása esetére az egyévi önkéntességi szolgálat alól felmentessenek». Igaz ugyan, hogy a bizottság tagjai e javaslatuknak egyik alapjául megkivánják, hogy az egyetemi hallgatók egyetemi tanulmányuknak II. és IV. éve után 3—3 hónapra a katonasághoz bevonuljanak és így megkövetelik tőlük, hogy katonai fegyelmezésben részesüljenek, én mindazonáltal nem tartom teljesíthetőnek az egyetemi hallgatók egyévi önkéntességének

a javaslat szerinti «átformálását», mivel nem látok elég biztosítékot arra, hogy a különben is meglehetősen ellenőrzés nélküli életet élő egyetemi hallgatók a katonai szolgálatban okvetlenül nélkülözhetetlen fegyelmezettséget főiskolai tanulmányaik alatt elsajátíthassák.

A jelentés aláírói a III. fejezetben elismerik ugyan, hogy a katonai akadémiáknak a különleges katonatiszti kiképzés érdekében megvan a létjogosultságuk, mindazonáltal azt kívánják, hogy a katonai akadémiák hallgatói főiskolai tanulmányaiknak első két évét a tudományegyetemen töltsék. Egyik legérdekesebb érvüket szó szerint megismertetem: «A szabad és teljesen odaadó tanulmányozás szelleme feltétlenül kívánja ezért is azt, hogy a katonai főiskolát látogató egy bizonyos ideig az egyetemen is tartózkodjék. Ez a szellem szabadítja fel őt a katonai s nevezetesen tisztii körökben annyira uralkodó beteges ambíciótól, amely mindig csak azt nézi, hogy különösen feljebbvalója mit mond róla s menti meg attól, hogy a sértett ambíció, a mellőzés vagy feljebbvalójától ejtett rosszaló, megszegyenítő szó oly lelki rázkódtatásoknak tegye ki, amelyek épen a tiszteket aránytalan számban viszik az örültek házába vagy önkéntes halálba.» Maga ez a gondolatmenet is, a támogatására felhozott statisztikai adatok is túlságosan sötét aláfestéssel mutatkoznak és csak azért nem igyekszem azokat megcáfolni, mert e rövid ismertetés keretein belül nem lehetséges.

A IV. és utolsó fejezetnek címe: Testnevelő tanárképzés. A jelentéstevők 18 oldalon foglalkoznak ezzel az érdekes, de Magyarországon még eddig meg nem oldott kérdéssel. Fejtegetéseiket és következtetéseiket helyeseknek itélem. A testnevelő főiskola hallgatói nemcsak elméleti, hanem gyakorlati vizsgát is tennének és mellék-tanfárgyakból is kapnának tanári oklevelet. Középiskolai tanárok, katonatisztek stb., akiknek a testnevelés, illetve a középiskolai oktatás terén már képezésük és gyakorlatuk van, kétszer három hónapos tanfolyam elvégzése után szintén megkapnák a testnevelő tanári oklevelet.

Mindent összefoglalva Schneller kis művét nagyon helyesnek, talpraesettnek tartom és a legmelegebben ajánlom mindazok figyelmébe, akik hazánk jövő nemzedékének testi épségével és a reá váró nagy feladatok megoldhatására való rátermettségével törődnek.

Gabányi János.

A sárospataki főiskola története. Latinul írta Szombathi János, magyarra fordította Gulyás József; a fordítást átvizsgálta, javította és jegyzetekkel bővítette Szinyei Gerzson. Kiadja a Sárospataki Irodalmi Kör. Sárospatak, a ref. főisk. nyomdája, 1919. (N. 8-r., 298 l.) 12 K.

Már e terjedelmes cím elárulja, hogy itt egy régi munka lefordításával és közrebocsátásával van dolgunk. Valóban, e munkát szerzője, a sárospataki főiskola tudós professzora és könyvtárnoka 1788—1789-ben, tehát ezelőtt 130 esztendővel kezdte írni — sajnos, a tudománynak és az iskolai tanításnak akkor uralkodó nyelven: latinul — s 1823-ban bekövetkezett haláláig folyton pótolgatta. Kéziratban hátrahagyott művét 1860-ban, a főiskola fennállásának háromszázados ünnepére Erdélyi János (a bölcsészet tanára s könyvtárnok) adta ki, úgy, amint volt, latin nyelven. Azonban már akkor is kevesen